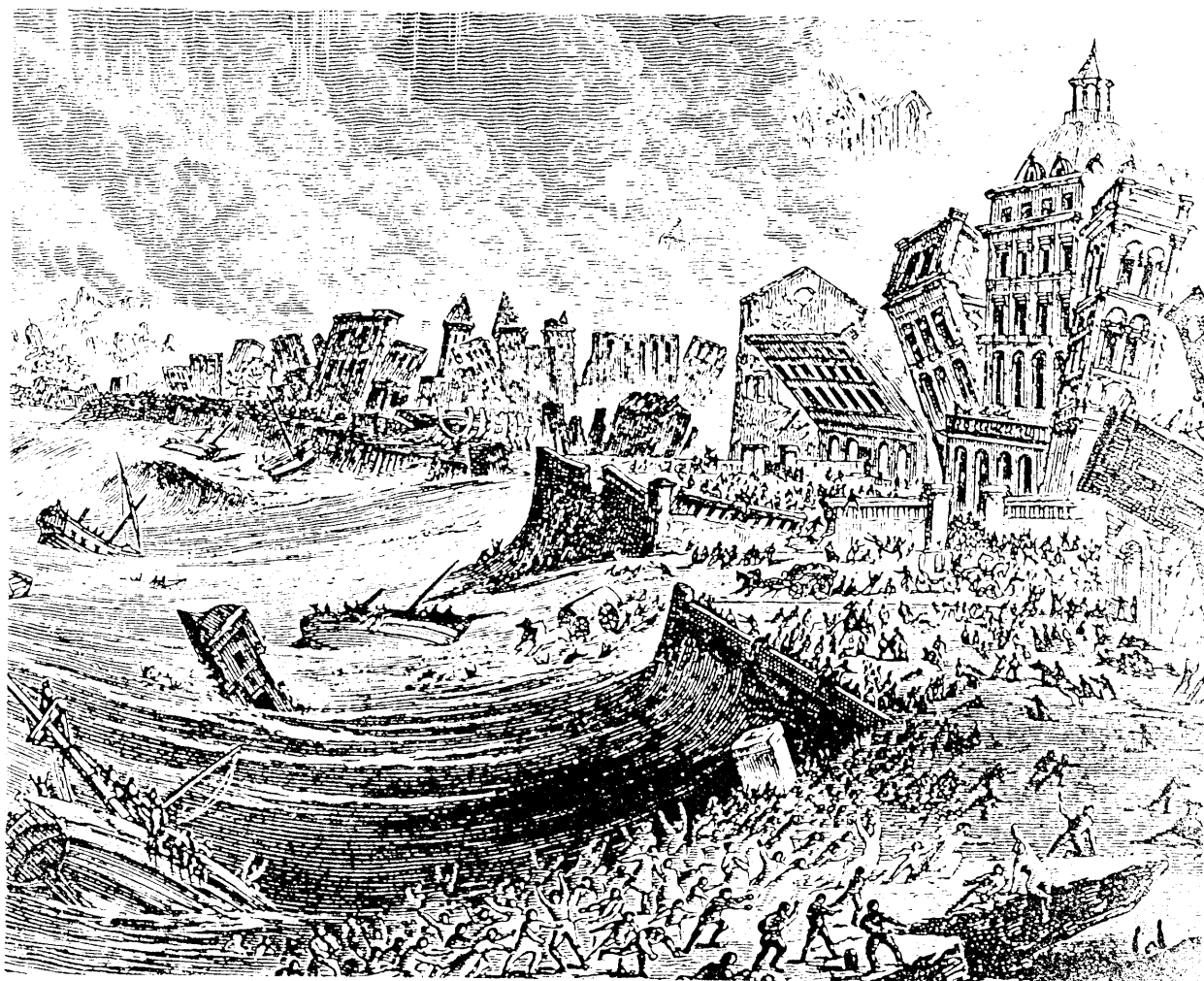

Folkvett

Organ för Vetenskap och Folkbildning. Nr 4 1993.

Platons Atlantis

Diktning som
tagits på allvar

Ledare	sid 3
Platons Atlantis	sid 4
Vetenskap och Folkbildning	sid 9
Magi i stället för patent	sid 13
Pressnotiser	sid 14
Internationellt	sid 16
Från sektfronten	sid 19

Gör en insats!

De fyra mittersta sidorna i detta nummer är en presentation av Vetenskap och Folkbildning. Riv ur och ge dem till någon som du tror är intresserad av föreningen.

Årets Folkbildare

Årets Folkbildare 1993 blev Hans-Uno Bengtsson, universitetslektor i fysik i Lund. Han får utmärkelsen för sin förmåga att kombinera god underhållning med pedagogik på högsta nivå om hur naturen och universum är beskaffade.

För allmänheten är Bengtsson känd som föreläsaren som flyttar sig från katedern till spikmattan när han skall förklara principer inom mekaniken och som stoppar ner handen i glödande metallsmälta när han föreläser om värmeläran.

Till Årets Förvillare 1993 har utsetts Sassa Åkervall för sin förmåga, i en serie program i TV3, att kombinera dålig underhållning med vilseledande påståenden om naturen och universum.

För detta nummer svarar Håkan Marklund och Lennart Johansson.

FOLKVETT.

Organ för Vetenskap och Folkbildning.

Redaktörer:

Sven Ove Hansson 08/87 87 78

(ansvarig utgivare)

Niels Hovmöller 08/760 79 77

Lennart Johansson 08/742 06 66

Håkan Marklund 08/771 29 96

Helen Rundgren 08/645 30 99

Anna Schytt 08/32 13 32

Jonas Söderström 08/744 24 91

Adress:

Vetenskap och Folkbildning

Box 185, 101 23 Sthlm

Postgiro: 63 591-2

Prenumeration

ingår i medlemsavgiften 150:-/år.

Övriga 100:-.

Utkommer 4 ggr/år.

ISSN 0283-0795

I detta nummer startar på prov en ny spalt — Från Sektfronten — där vi skall försöka samla material om olika sektéristiska rörelser som vi med våra utgångspunkter finner anledning att granska och kommentera.

Antalet betalande medlemmar i föreningen Vetenskap och Folkbildning är nu 359.

Föreningen Vetenskap och Folkbildning bildades 1982 av människor som oroades över att ockultism och pseudovetenskap så ofta fått stå oemot-sagda, och att vetenskapens metoder är så dåligt kända. Så här formuleras vår målsättning i stadgarna:

Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Inte bara en personlig fråga

Den omfattande arbetslösheten drabbar Sverige hårt och det finns risk att den blir bestående. Även om så inte blir fallet, talar mycket för att erfarenheterna från gårdagens och dagens arbetsmarknad gör morgondagens arbetsgivare försiktigare när man nyanställer. Sådana tendenser har också redan visat sig. Intresset för allehanda personlighetstest har ökat.

Folkvett granskade i nr x 199y några av de test som används för att gallra ut sökande till lediga arbeten. Det finns alltså nu anledning att på nytt ta upp frågan. Det borde ligga i allas intresse att först och främst få bort pseudovetenskapliga test från marknaden — men också vetenskapligt baserade test som saknar prediktionsvärde.

Artikeln i Folkvett refererade några undersökande svenska artiklar i ämnet. Vetenskapligt baserade metoder fanns med men framför allt pseudovetenskapliga metoder som grafologi och astrologi. Man kan förvånas över att den senare

sortens personlighetstest alls finner användare. Men två omständigheter tycks göra dem svåra att utrota. Det är över huvud taget besvärligt och många gånger omöjligt att *validera* ett personlighetstest — att objektivt mäta dess "träffsannolikhet". Genren lockar därför till sig "lycksökare" som är ute efter lättförtjant pengar.

Ett försök att mäta validiteten hos några personlighetstest gjordes dock för några år sedan av två engelsmän, Steve Blinkhorn och Charles Johnson. De publicerade sina rön i *Nature*, 20/27 december 1990. De valde ut tre allmänt spridda test baserade på explicit formulerade psykologiska modeller.

De kom till slutsatsen att det finns mycket lite som tyder på att resultaten i personlighetstest har något som helst samband med framgång i arbetet. Inte ens de bästa personlighetstesten befanns vara bra på att "träffa rätt" vad gäller att förutse arbetsprestation.

Om detta är förhållandet beträffande de mest ansedda testen i händerna på skolade psykologer, kan man med fog fråga sig hur bilden ser ut för resten av de tjänster som bjuds ut till privata och offentliga arbetsgivare.

En kritisk undersökning av den delvis mycket vildvuxna floran av personlighetstester förefaller mer angelägen än någonsin. Folkvett har tagit upp några metoder till granskning — men detta har endast kunnat bli skrapningar på ytan. En större och djupare genomgång av branschen borde ligga i både arbetstagarernas och arbetsgivarnas intresse — och samhällets.

Alla blir lurade

Alla blir lurade, i synnerhet de som tror att bara andra blir lurade. Så inledde James Randi sitt föredrag på Medborgarhuset den 13 november. Randi verkar för vår systerorganisation CSICOP i USA och är enligt egen utsago trollkarl, skeptiker och handelsresande i att "berätta saker vi redan borde veta". Till detta kan läggas att James Randi också är mycket underhållande.

Underhållningen börjar med två aktuella tekniska lurendrejerier. Det första exemplet handlar om riktade högtalarkablar, dvs sådana vilka är försedda med en pil som anger i vilken riktning strömmen bör gå för att ge bäst ljudåtergivning. Det andra handlar om en elektrisk klocka, med vilken man sägs kunna uppnå en 20% förbättring av sin TV, video och stereo — t o m elektronerna kommer att gå fortare.

När James sedan berättar om homeo-

patins "lika häver lika, men i utspädd form" får detta astronomiska mått, eftersom utspädningarna motsvarar ett sandkorn i solsystemet. Efter utspädning återstår endast magin. Med irisdiagnostiken försvinner all magi, och det handlar mest om bortförklaringar och efterkonstruktioner.

Med ett korttrick visar James att vi alla går att lura. I sann skeptikeranda hoppar en deltagare upp på podiet för att kontrollera att inget göms bakom bordet. Därefter gör Randi ett skedtrick à la Uri Geller. Tricket följs av en presentation av olika vetenskapliga teorier om hur tricket kunde ha utförts. Alla är fel, hävdar Randi, utan att för den skull avslöja hur det egentligen går till.

Sedan förra Sverigebesöket har James besökt Ryssland och där studerat medicinens förfall. En videofilm från fd ryska "Statshälsan" visar olika "healers" — en del Ninja-lika i sin framtoning, andra mer klassiskt medicinska. De senare fö-

redrar att mäta blodtryck med slagruta, samma slagruta som för övrigt används till att försöka påvisa att ett glas med vatten blivit "magiskt".

I en videosnutt står James själv för underhållningen då han utför en operation med bara händerna. I en annan visas hur en så kallad helbrägdagörare får sina talanger avslöjade, för det visar sig att hans fru sitter bakom scenen och sufflerar via kortvågssändare.

Som avslutande knorr gör James ett klocktrick, där han lovar att visa hur det går till genom att upprepa numret i slow motion. Han visar då hur tricket utförs samtidigt som han gör det en tredje gång. Så trots att vi trodde att vi förstod blev vi lurade.

Två timmars underhållning för 157 personer innebär att föreningen gör ekonomisk förlust på detta evenemang. James, som definitivt är värd fler åhörare, behöver bättre reklam nästa gång.

Håkan Marklund

Platons Atlantis — diktning som tagits på allvar

av Lars Gabrn

Den grekiske filosofen Platon levde mellan åren 427 och 347 före Kristus. Hans skrifter har haft stor betydelse för alla efterföljande filosofer. Det märkliga är dock att Platon inte själv för ordet i sina skrifter. I stället låter han sin lärare Sokrates framföra budskapen. Skrifterna är utformade som dialoger. Sokrates dryftar tvistefrågor med vänner och motståndare och bäge sidor lägger fram sina uppfattningar. Tyvärr har Sokrates inte själv efterlämnat några skrifter. Det är således omöjligt att avgöra hur mycket av dialogernas innehåll som återgår på Sokrates undervisning och hur mycket som kommer från Platon. Så mycket är dock klart, att åtskilligt är ren diktning. När Sokrates avrättades år 399 var Platon endast 28 år gammal och då hade han ett halvt århundrade kvar att leva. Då Platon skrev sina dialoger var Sokrates således död. De olika filosofernas yttranden måste Platon själv sätta ihop.

Hur mycket av innehållet som återgår på Sokrates undervisning är därför osäkert. Man har alltså all anledning att vänta sig ren diktning i dialogerna.

Om Platons filosofi har man skrivit mycket men under senare århundraden har andra filosofer tilldragit sig större uppmärksamhet. I gengäld har man skrivit så mycket mer om Platons skildring av det sjunkna Atlantis.

Platon berättar om det sjunkna Atlantis i två av sina filosofiska skrifter, nämligen dialogerna Timaios och Kritias. Sagan skulle härstamma från atenaren Solon, som levde ytterligare ett par århundraden tillbaka i tiden. Han skulle ha hört talas om Atlantis av en egyptisk präst. Solon hade tänkt skriva ett diktverk om Atlantis men det fick han inte tid till. Solon var dock vän med en man vid namn Dropides och för dennes son Kritias berättade han om Atlantis. Vid nära nog nittio års ålder berättade Kritias

i sin tur denna redogörelse för sin ungefär tio-åriga sonson med samma namn. Vid mogen ålder skulle denne senare Kritias ha berättat alltsammans för Sokrates och Platon skulle i dialogerna Kritias och Timaios ha nedtecknat den mycket utförliga redogörelsen.

Kritias skulle bland annat ha påpekat att atenarna inte själva i sina historiska källskrifter och krönikor kunde ha bevarat några uppgifter om Atlantis, ty Atlantis hade funnits till nio tusen år före Solons tid. En stor översvämning hade därefter gått över jorden och utplånat all historisk kunskap. (Egypten hade dock klarat sig). Nio

tusen år före Solons tid hade Atlantis fört krig mot Aten men atenarna hade besegrat den oerhörda övermakten. Slutligen hade Atlantis sjunkit i havet (1).

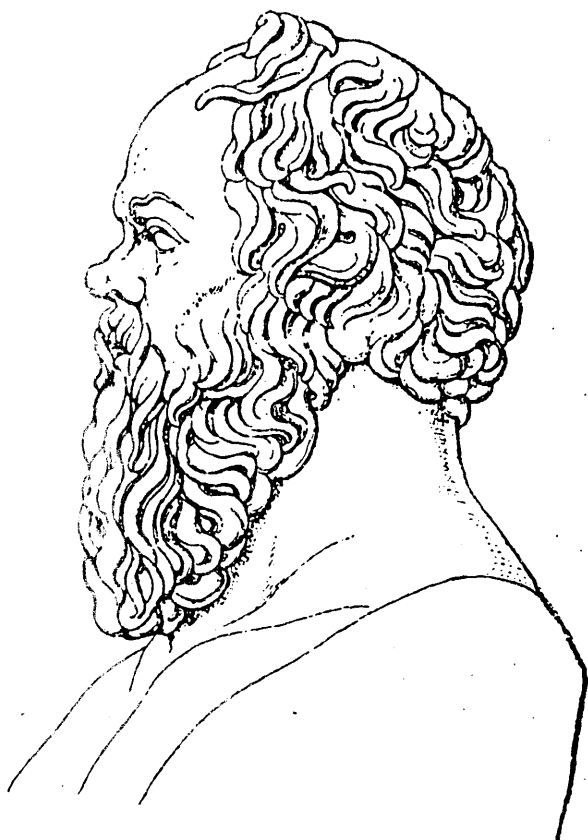
Märkliga förklaringar

Låter detta trovärdigt? Nej, ingalunda. Tio årtusenden före Kristi födelse fanns vare sig staden eller staten Aten. Det fanns över huvud taget inte några krigförande högkulturer. Skrivtecken som kunde bevara historiska händelser i krönikor uppstod först under det andra årtusendet före Kristus. Den mycket långa och ingående redogörelsen för Atlantis och dess historia är alldeles för lång för att den skulle ha kunnat leva som muntlig arvsägen i två århundraden. I motsats till sagan om Atlantis innehåller riktiga sägner aldrig utförliga geografiska beskrivningar. Riktiga sägner berättar enbart om händelser. I detta fall skulle sägenförmedlarna ha hört berättelsen påfallande tidigt i sina liv eller återberättat den påfallande sent. En ung man kan väl ha gått an, förutsatt att han ej var alltför ung, men en nittioåring var vid denna tid som regel alldeles för gammal för att komma ihåg och riktigt återgiva vad han hört i sin ungdom. Framför allt är en tioåring alldeles för ung för att lägga utförliga berättelser på minnet och sedan riktigt kunna återgiva dem. Slutligen är det ju minst sagt märkligt att en sägen som berättar om Atens ärorika forntid inte blir spridd och omtalad i Aten utan under två århundraden lever som släkt-sägen inom en enda av Atens släkter. Berättelsen om Aten och Atlantis är helt enkelt en litterär avspegling eller litterär dubblering av kampen mellan Aten och det persiska storväldet.

Platon diktar fritt men han är angelägen att bevara ett sken av trovärdighet. Hurskall han då förklara att ingen annan har berättat om Atlantis? Jo,

1) Platon skjuter Atlantis så långt tillbaka i tiden som möjligt.

2) Platon hittar på att Atlantis har sjunkit i havet. Ingen har således sett dess

ståtliga ruiner.

3) En världsomfattande översvämning (som dock skonade Egypten) har utplånat all historisk kunskap i Aten.

4) Skrifterna i ämnet finns i det fjärran Egypten.

5) Sagesmannen påstås vara Solon, vars levnad låg två hundra år tillbaka i tiden, varför det var mycket svårt att veta vad han kunde ha känt till.

6) Solon tänkte visserligen skriva ett stort diktverk om Atlantis men han fick aldrig tid till det. På detta sätt försöker Platon förklara varför inte till exempel Hesiodos, Homeros eller Herodotos (historieskrivningens fader) känner till Atlantis. (Herodotos besökte för övrigt Egyptens tempel).

7) Solons berättelse levde kvar som släkt-sägen inom en enda atensk släkt.

Ett grekiskt samhälle

Alla Platons försök att skapa trovärdighet är dock förgäves, ty han är så alltigenom grek att det samhälle han skildrar är helt grekiskt. Där dyrkas den grekiske guden Poseidon. Där finns treroddare (en grekisk fartygstyp), idrottsplatser och tjuroffer. Grekernas geometriska inriktning avspeglar sig i själva stadens uppbyggnad. Den består av cirklar. Slätten intill är rektangulär. Sifferrikedomen är påfallande och det är jämna tal. Grekerna var som bekant matematiskt intresserade. Platon är så mycket grek att han inte ens förmår att hitta på annat än grekiska namn åt Atlantis invånare. Han har själv begripit att detta gör ett underligt intryck på läsekretsen och skriver därför:

”Ni får ej bli förvånade, om ni ofta få höra hellenska namn på främmande personer.”

Solon skulle nämligen ha översatt de atlantiska namnen till grekiska. (Så vitt jag vet har inte en enda skald gjort något liknande). Som god atenare skryter Platon med sin egen stad. Aten skulle ha besegrat det mäktiga Atlantis. Atenarna överträffade ”alla människor i dygd”,

som naturligt var, då de blivit ”födda och fodstrade av gudar”.

Atlantis är Platons skapel-se och vi bör komma ihåg att han inte skrev en historisk krönika. Platon skrev filosofisk skönlitteratur och hans syfte är att föra fram ett moraliskt budskap: De dygdiga besegrar de omoraliska och slutligen straffar gudarna de senare med undergång. På samma sätt är boken ”Gullivers resor” av Jonathan Swift skriven för att framföra moraliska budskap. Även i den skriften finns ingående geografiska skildringar som inte är något annat än ren diktning. Somliga trodde dock att ”Gullivers resor” var en ren verklighetsskildring (2). På samma sätt trodde flera av västgötaskolans män att Alf Henrikssons roman om Pytheas från Massilia baserades på en nyupptäckt källskrift (3).

För en forskare som är van vid både pålitliga källor och ren diktning är det inte svårt att skilja det ena från det andra. Särskilt inte i fallet Atlantis, där skillnaderna är så tydliga. Claes Lindskog nämner några av de länder som man har menat skulle vara Atlantis och tillfogar:

”Alla dylika tolkningar falla till marken av det enkla skälet att Atlantis är och förblir en sagoö, en fantasins skapelse, och intet annat” (4).

Några akademiska forskare som sysslar med Atlantis finns inte, och har inte funnits på länge. Vägen till insikt har emellertid varit lång och även om de akademiska forskarna har lämnat detta ämne, så finns det i gengäld desto fler ”privatforskare” som kör vidare i gamla hjulspår.

Rudbeck lade tillrätta

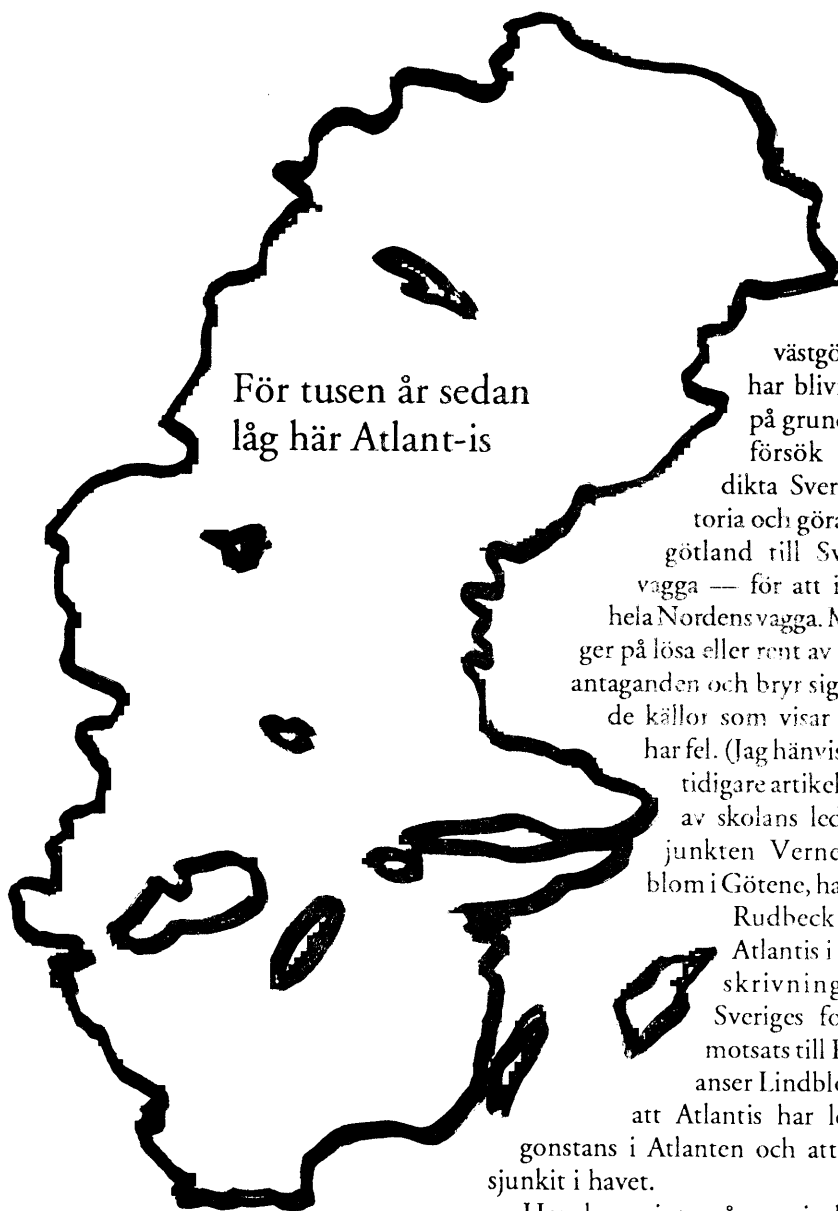
På 1600-talet sysslade även en akademiker som Uppsalaprofessorn Olof Rudbeck den äldre med *Atlantis*. Första delen av hans *Atlantica* kom ut 1679 och det var Atlantis som hade fått ge namn åt det stora verket. Rudbeck fann nämligen en lång rad i hans tycke märkliga överensstämmelser mellan Platons skildring och det forntida Sverige. Han stötte dock även på vissa svårigheter. Enligt Platon skulle det nämligen ha funnits vin och elefanter i Atlantis och dessutom skulle ju Atlantis ha sjunkit ner i havet. Sverige hade däremot som bekant inte sjunkit i havet och dessutom finns här varken vin eller elefanter. Rudbeck är dock inte rädlös. När Platon skriver vin uttrycker han sig på poeters fria sätt och menar öl och mjöd. Även ifråga om elefanterna uttrycker sig Platon på skalders vis. I själva verket åsyftas vargar. Att Atlantis sjönk i havet var endast en poetisk gåta

med innebörden att de svenska folkstammarna med sina uttåg hade så att säga dränkt eller översvämmat kringliggandeländer. Hans skäl övertygade dock inte alla lärda och därför känner han behov av att återkomma till ämnet i företalet till den andra delen, som utgavs 1689. Han återupprepar här sina redan framförda skäl och påpekar att det finns en viss namnlighet mellan orden elefant och olf (det vill säga ulv). Greve Gustav de la Gardie hade dessutom tillskrivit honom och undrat om inte elefanterna kunde vara svenska älgar. Även i detta fall finns en viss ljudlighet, påpekar Rudbeck, som finner tanken intressant. Såväl samtida bedömare som Rudbecks själv var således medvetna om att det fanns välgående motskäl (5). Den som inte hyser samma blinda övertygelse som Rudbeck måste säga att på detta sätt kan man genom bortförklaringar påstå vad som helst. Det är ju inte någon betydelslös småsak som Rudbeck bortförklarar utan det viktigaste och mest utmärkande för Atlantis, nämligen att staden och riket med detta namn skulle ha sjunkit i havet. Hans bortförklaringar är av intresse än i dag, eftersom de är åskådliga exempel, som visar hur Atlantisforskarna kan bortförklara det mesta — när de så vill.

Det fanns i äldre tider många akademiker som sysslade med Atlantis och Rudbeck ägnar stort utrymme åt att försöka vederlägga andras uppfattningar i ämnet. Källkritiken var inte uppfunnen på den tiden och kraven på bevisföringen var inte hårda. När det gäller fornhistoria kunde de lärde därför få fram vilken historiebild som helst.

Privatforskare fortsätter att skriva

Alltsedan upplysningstiden har det skett en påfallande tillnyktring bland universitetsfolket. Bland lekmännen finns det dock fortfarande gott om folk som ägnar sig åt ämnet. Man får en god föreställning om deras otyglade fantasi när man

För tusen år sedan låg här Atlant-is

västgötaskolan har blivit ökad på grund av sina försök att om-dikta Sveriges historia och göra Väster-götland till Svearikets vägga — för att inte säga hela Nordens vägga. Man bygger på lösa eller rent av felaktiga antaganden och bryr sig inte om de källor som visar att man har fel. (Jag hänvisar till en tidigare artikel (7)). En av skolans ledare, adjunkten Verner Lindblom i Göteborg, har liksom Rudbeck fört in Atlantis i historisk-skrivningen om Sveriges forntid. I motsats till Rudbeck anser Lindblom dock att Atlantis har legat någonstans i Atlanten och att det har sjunkit i havet.

läser följande rader i Bertil Falks forskningsöversikt "Sverige och Atlantis":

"Churchward tog enligt Hans Santesson intryck av den ockulta madame Blavatsky, som förlade en kontinent Le-murien till Stilla havet. Liksom Churchward vistades Blavatsky i Indien och tog ledning av en vis guru." (6)

Falk tror själv på Atlantis och denna redogörelse är således varken ironisk eller parodisk. En ockult sierska och en indisk guru — denna sammanställning är belysande för den brokiga blandning av ovetenskapliga beståndsdelar som är till finnas i litteraturen om Atlantis.

Böcker skrivs i ämnet, läses och bortglöms till förmån för nyare hugskott i samma ämne. Några inlägg har dock fått större betydelse än andra. Den så kallade

Han hyser inte några tvivel om att Atlantis verkligen skulle ha funnits: "Mängder av olösta gåtor i ett brett bälte runt Atlanten skulle nämligen kunna lösas och förklaras, om man förutsätter att det för tio till trettio tusen år sedan funnits en avancerad civilisation i Atlantområdet".

I likhet med en annan atlantisförfattare slår han fast: "Om inte Atlantis existerat skulle man nästan vara tvungen att uppfinna det." Han går till hårt anfall mot dem som ställer sig avvisande: "Inom den ortodoxa vetenskapen har atlantologin hittills avvisats med stor iver. Mönstret känns igen. Samma reaktioner mötte en gång Henrik Schliemanns tro på Troja, Gaslileis och Kopernikus läror, utvecklingsläran, kontinentalförskjutningsteori och relativitetsteori, för att

inte tala om ESP och UFO.”

Gemensamt för de kulturer som har påverkats av Atlantis ”tycks ha varit en nära ofattbar förmåga att hantera stora tyngder. Denna suveräna förmåga har avsatt spår även i det avlägsna Norden. Det främsta exemplet är väl den gigantiska stensättningen i Ranstena i Västergötland.” Den västeuropeiska megalitkulturens rötter tycks ”gå västerut. Den var närmaste granne till — Platons Atlantis.” (8)

Detta skrevs 1980 och fyra år senare vidareutvecklade två andra av västgöta-

skolans företrädare, nämligen Ulla och John Hamilton, dessa tankar. De hävdade, att när Atlantis sjönk i havet skulle en del av dess invånare ha seglat till Västergötland. I Falbygden ägnade de sig åt att bygga gånggrifter och hällkistor, som tjänade såsom skyddsrum. I dessa kröp de in när fara hotade. (Det kan nämnas att hällkistor och gånggrifter i själva verket är gravar och alls inte skyddsrum). Bilderna till detta kapitel är av egenartat slag. De är nämligen hämtade från gustave Dorés bibelillustrationer. Tre av dem visar syndafloden och på en av dem syns

rentav Noas ark. En visar hur Jerikos murar faller och en annan hur domaren Simson raserar Dagens tempel i Gasa. (9)

TV-producenten Dag Stålsjö var västgötaskolans ihärdige talesman. Han förde fram dess uppfattningar i program efter program. (Två av programserierna föllades för övrigt av Radionämnden). Åren 1991-1992 visades postumt hans sista TV-serie. Den hette ”Drömmen om Atlantis”. Själva serien visade mycket tydligt klyftan mellan de akademiska forskarna å ena sidan samt Stålsjö och andra privatforskare å den andra sidan. Denna gång lät Stålsjö nämligen några akademiska forskare komma till tals. De förklarade för honom att Atlantis aldrig har funnits i sinnevärlden. (Över huvud taget finns det inte några universitetsforskare som sysslar med Atlantis). Stålsjö hade dock inte varit Stålsjö om han hade brytt sig om sådana invändningar.

Dagens historiska forskning präglas av källkritik. Tanken att använda filosofisk skönlitteratur som källor är därför främmande för de akademiska forskarna. Västgötaskolan har dock inte några sådana betänkligheter. Man arbetar med sagor, sentida bygdesägnar och ren skönlitteratur. Sedan fyller man på med egna antaganden. Man släpper fantasin lös. Man arbetar som gamle Rudbeck på 1600-talet. Källkritiken var inte uppfunnen på den tiden och kraven på var inte hårda.

Inte helt oväntat kom Västergötland med också denna gång. Från Västergötland och övriga Nordeuropa skulle den atlantiska kulturen ha spritts ut över Europa och andra världsdelar. Ungefär samma uppfattning hade gamle Rudbeck på sin tid fört till torgs. Dag Stålsjö hyllade därför i denna TV-serie Olof Rudbeck som en klok och klarsynt forskare. Som bekant har man tidigare omtalat honom i hätska ordalag, därför att han har framhåvt Uppsala. Alldeles som gamle Platon styrs västgötarna således av kärleken till hembygden. Om man styrs

av kärlek till hembygden och inte är källkritisk, är det svårt att åstadkomma något som har vetenskapligt värde. TV-serien "Drömmen om Atlantis" har åskådliggjort klyftan mellan västgötskolan och den akademiska forskningen. Däri ligger dess värde.

Givetvis har var och en rätt att framföra sina uppfattningar men TV har en skyldighet att se till att kvaliteten är godtagbar och rudbeckianismer tillhör numera enbart lärdomshistoriens skrattkammare, även om de uppträder i modernare klädnad.

Förspild möda

I efterhand beklagade Alf Henriksson att han hade utgett sin roman om Pytheas från Massilia för att vara en återupptäckt handskrift från antikens dagar. Många hade nämligen låtit lura sig (10). På samma sätt har man anledning att beklaga att Platon föregav att sagan om Atlantis byggde på gamla arvsägnar. Alltför många glömmer att ställa den grundläggande frågan: Finns det något som talar för att detta skulle vara sant?

Som jag inledningsvis påpekade är svaret på denna fråga ett enkelt nej. Berättelsen bär alla spår av att vara upp-diktad och inga spår av att vara sann. Man har sökt återfinna något som aldrig har funnits. Det viktiga för filosofen Platon var berättelsen moraliska budskap men just detta har man ägnat minst uppmärksamhet.

Noter

- (1) Platon. Skrifter i svensk tolkning av Claes Lindskog, IV. Stockholm 1923. Dialogerna Timaios och Kritias, s 5-116.
- (2) Carl Grimberg: Världshistoria. Folkens liv och kultur, elfte delen redigerad av Ragnar Svanström. Stockholm 1945, s 77-78.
- (3) I en intervju 1990 fick Alf Henriksson frågan om det inte fanns någon av hans böcker som han var missnöjd med. "Nja, jag är inte speciellt missnöjd med

några böcker fast boken Pytheas resa till Thule, som är en roman, en skröna helt enkelt, blev av en del hembygdforskande män-niskor något missförstådd. De trodde att allt i boken var sant och det var lite beklämmande att förklara för dem, utan att de skulle känna sig enfaldiga, att saker och ting i boken var påhittade." (Annakarin Bussqvist: Alf Henriksson --- 85 år ung och mycket produktiv. Artikel i Göteborgs-posten, 8/7 1990).

Själv har jag träffat tre män som trodde att detta var en tillförlitlig krönika. Alla tre var anhängare till västgötaskolan och två av dem hade hög utbildning. (4) Platon. Skrifter IV, Claes Lindskogs inledning till dialogen Kritias, s 97. I en följande essä avhånar Lindskog med förtrytelse försöken att återfinna Atlantis i verkligheten. Han påpekar att Platon ibland diktar fritt och ändå bedyrar att allt är sant. "Saken är den att Platon verkligen förutsätter större förstånd hos sina läsare än vad som åtminstone i modern tid har visat sig motsvara verkligheten." (Platon. Skrifter VI. Stockholm 1926, s 220-224).

E Erdman skriver helt kort: "Ursprungligen var historien om Atlantis endast ett fantasifoster inom den grekiska filosofien och Poesin." (E Erdman: Atlantis. Artikel i Nordisk Familjebok, Stockholm 1904, spalt 334).

Elov Tengblad kallar Atlantis för sagoö och avslutar: "De geologiska teorierna ha intet annat än namnet gemensamt med Platons Atlantis och de geografiska tolkningsförsöken, några fyndiga, de flesta narraktiga, kunna tryggt lämnas åt sitt värde." (Elov Tengblad: Atlantis. Artikel i Svensk Uppslagsbok II, Malmö 1954, spalt 683-684).

Sture Linnér och Jan-Öjvind Swahn skriver i Nationalencyklopedin (band II, 1990) om Atlantis. Även de är på det klara med att Atlantis är ett "sagorike". Nytt i förhållande till föregångarna är endast att de återger en del lösa antaganden om vad som kan ha påverkat Platon i hans diktning. Bakom myten kan ligga

sågner om det vulkanutbrott i Egeiska havet under bronsåldern, vid vilket en stad på ön Thera (Santorin) förstördes."

Även andra uppfattningar återges. "Väl så troligt är att det rör sig om en *helt fiktiv* berättelse med syfte att förhårliga urathenarnas moral" (min kursivering).

Man är således klar över att det rör sig om en myt, saga eller fiktiv berättelse och påpekar blott att Platon *kan* ha fått några uppslag från sägner och geografiska upplysningar som var i omlopp på hans tid. (5) Olaus Rudbecks Atlantica. Svenska originaltexten. Utgiven på uppdrag av Lärdomshistoriska Samfundet av Axel Nelson. I, Uppsala och Stockholm 1937, s 183-189 (1679 s 200-300). II, Uppsala och Stockholm 1939, s 11-13 (1689 s 14-15).

(6) Bertil Falk: Atlantis och svenskarna, Finland 1974, s 46-47.

(7) Lars Gahrn: Västgötaskolan — trovisshet som trotsar allt. Artikel i Folkvett 1/91, s 4-10.

(8) Verner Lindblom: Spillror från Atlantis. Artikelserie i Skaraborgsbygden 15/2, 29/2, 14/3, 28/3 och 18/4 1980. Artiklarna har spritts som särtryck samlade i ett häfte.

(9) Ulla och John Hamilton: Vänerns goter-saga. Skövde 1984, s 20-27.

(10) Se not 3 ovan.

**Gör en insats!
De fyra mittersta
sidorna i det här
numret är en
presentation av
Vetenskap och
Folkbildning. Ge dem
till någon som du tror
är intresserad av
föreningen!**

Vetenskap och Folkbildning — En presentation —

Hur det började

En förening *mot* astrologi, scientologi och flygande tefat? Ja, men framför allt en förening för folkbildning om vetenskaplig metod och för att vi skall använda vetenskapen i frågor där den kan vara oss till hjälp. Under våren 1982 skickade tio personer ut ett upprop för att bilda en förening för vetenskap och folkbildning. I uppropet varnades för tendenser till ökad vetenskapsfientlighet i samhället. "Pseudovetenskapliga och mysticistiska riktningar verkar på en del håll att mötas med ökad respekt."

Pseudovetenskapen är långtifrån alltid ofarlig, menade undertecknarna. Den är farlig när den lockar människor till kvacksalveri i stället för sakkunnig vård, och den är farlig när den drar in människor i ett auktoritetsbundet beroendeförhållande, som fallet är i många sekter. Vidare hette det:

"Det finns de som ändå anser det lönlöst att bekämpa irrationalismen, eftersom förnuftsargument inte förefaller ha någon verkan. Vi delar inte denna bedömning. Vi tror att människors motståndskraft mot irrationalism kan ökas genom kunskap om vetenskapens metoder och resultat."

I december 1982 bildades föreningen Vetenskap och Folkbildning. Föreningen har f n mer än 350 medlemmar över hela landet. Allt arbete inom föreningen är ideellt.

Målsättning

I stadgarna beskrivs föreningens syfte så här:

"Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Föreningen ansluter sig till den politiska demokratins principer. Föreningen är partipolitiskt neutral och neutral i religiösa trosfrågor."

Vad har föreningen åstadkommit?

Många av Vetenskap och Folkbildnings medlemmar arbetar på olika sätt med folkbildning och opinionsbildning för att skapa förståelse för vetenskaplig metod. Kanske den viktigaste effekten av vår förening har varit att enskilda medlemmar har stimulerats att göra insatser i form av tidningsartiklar, böcker, föredrag och – inte minst – personliga samtal.

Föreningen ger ut en tidskrift, FOLKVETT. Vi utser sedan några år varje år Årets Folkbildare och Årets Förvillare. Våra insatser har i åtskilliga fall märkts i massmedia. Själva existensen av en organiserad motkraft mot pseudovetenskapen har säkert också i många fall verkat återhållande på vad som annars kunde ha blivit ohämmad propaganda för pseudovetenskap.

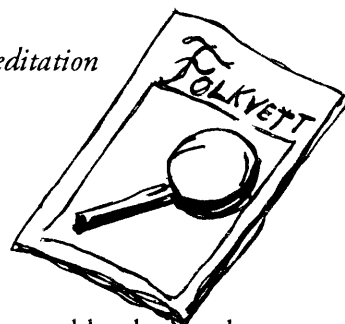
Men vi skulle kunna göra åtskilligt mer. Allt hänger på medlemmar som är beredda att göra insatser.

FOLKVETT

År 1984 fick föreningens medlemsblad namnet FOLKVETT. Den kommer ut med fyra nummer per år och har alltmer kommit att spridas till prenumeranter som inte är medlemmar. Många folkbibliotek prenumererar till exempel på Folkvett. (Men inte alla. Om ditt bibliotek inte gör det, så föreslå dem gärna att börja göra det.) Vi har också gradvis förbättrat den tekniska utformningen, men självfallet är det innehållet som är huvudsaken.

Här följer några exempel på ämnen som har behandlats i artiklar i FOLKVETT under de senaste åren:

- *Scientologi*
- *Uri Gellers comeback*
- *Siare hjälper polisen?*
- *Antroposofisk medicin*
- *Homeopati*
- *Antroposofins raslära*
- *Slagrutor i Norge*
- *Kaosforskning*
- *Vad är New Age?*
- *Den flygande holländaren*
- *Transcendental Meditation*
- *Amazonmyten*
- *Kreationism*
- *Astrologi*
- *UFO*

FOLKVETT har en presspalt som rapporterar från övriga media och en internationell spalt som bland annat berättar om vad våra systerorganisationer i utlandet håller på med. Dessutom innehåller varje nummer en ledare och flertalet nummer innehåller bokrecensioner och notiser. Nästan varje nummer innehåller material om auktoritära sekter och om kvacksalveri.

FOLKVETTS största satsning hittills var en temaserie om antroposofi som gick under åren 1988-1992. Serien blev sammantaget, såvitt vi vet, den hittills grundligaste granskningen av antroposofin från vetenskapliga utgångspunkter. Den är nu utgiven i form av ett häfte på 52 sidor som kan köpas från föreningen.

Årets Folkbildare — Årets Förvillare

Vetenskap och folkbildning delar sedan 1987 årligen ut två utmärkelser, Årets folkbildare och Årets förvillare. De båda utmärkelserna har fått god uppmärksamhet i pressen.

Medlemsmöten

Föreningen har en regelbunden mötesverksamhet i Stockholm, med ett till tre möten per halvår. Mötena inleds med föredrag av en inbjuden föredragshållare, och avslutas i regel med en eftersitts med enkel förtäring.

Internationella kontakter

Vetenskap och Folkbildning ingår i ett internationellt kontaktnät av skeptikerorganisationer, med vilka vi utbyter erfarenheter och information. Den största av dessa organisationer är CSICOP (Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal) med säte i USA. CSICOP ger ut tidskriften *Skeptical Inquirer*, som många av föreningens medlemmar har som husorgan jämte FOLKVETT.

En av CSICOPs grundare, trollkonstnären James Randi, har den senaste tiden besökt oss varje år och hållit föredrag på några olika orter i Sverige.

Vi har också systerorganisationer i bl a Argentina, Australien, Belgien, Estland, Finland, Frankrike, Indien, Irland, Italien, Japan, Kanada, Malta, Mexiko, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Ryssland, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Sydafrika, Taiwan, Tyskland, Ukraina och Ungern.

Rapporter om våra systerorganisationers aktiviteter kommer i varje nummer av FOLKVETT.

Hur blir man medlem?

Alla som stödjer föreningens syfte kan bli medlemmar i Vetenskap och Folkbildning. Medlemsavgiften är för närvarande 150 kr per år. I medlemsavgiften ingår prenumeration på FOLKVETT. Medlemsavgiften sätts in på postgiro 63 591-2. Fyll i en postgirotalong så här:

INBETALNING / GIRERING A Bl 2021.01 (sep 9 11) 91521 91.10 Orel	POSTGIROT SVERIGE Meddelande till betalningsmottagaren		INBETALNING / GIRERING A		PKS OGR Kof 1 PKM 2 • Kof 1 • Av • Rof •
	Jag stöder föreningens målsättning och vill bli medlem. Anna Andersson tel 081 / 12345		Till postkontonummer/personkonto nr: 63 591 - 2		Avgift
			Betalningsmottagare (endast namn) Vetenskap och Folkbildning		Kassastämpel
			Avsändare (namn och postadress) Anna Andersson Trädgårdsgatan 11 105 02 Söderbyn		
			Eget konto nr vid girering		
			Svenska kronor 150 :-		
I DETTA FALT FÅR ANTECKNINGAR INTE GÖRAS - RESERVERAT FÖR POSTGIROT					
#	#	#	#	#	#00#

Det går också bra att enbart prenumerera på FOLKVETT. Det kostar 100 kr per år, och postgiro numret är detsamma. Skriv "prenumeration" på talongen.

Vetenskap och Folkbildning

Kontakt med föreningen

Föreningens adress är:

Vetenskap och Folkbildning
Box 185
101 23 Stockholm

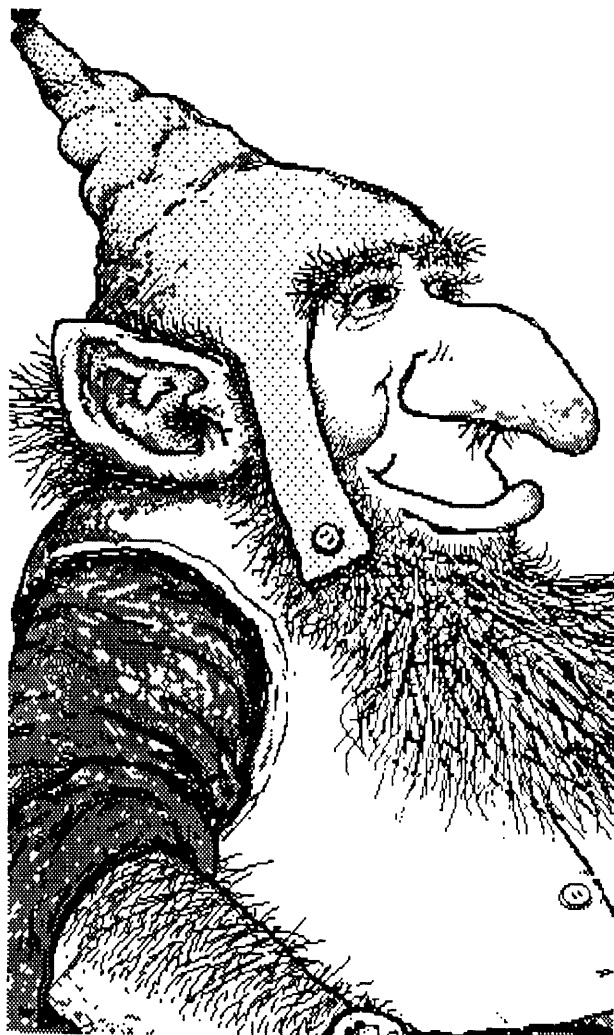
Kontakt med styrelsen

Per-Olof Hulth, ordf	08-718 53 14
Pertti Poutiainen, kassör	08-658 69 92
Hanno Essén, v ordf	08-723 18 27

Kontakt med redaktionen

Sven Ove Hansson, ansv utg	08-87 87 78
Niels Hovmöller	08-760 79 77
Lennart Johansson	08-742 06 66
Håkan Marklund	08-771 29 96
Helen Rundgren	08-645 30 99
Anna Schytt	08-32 13 32
Jonas Söderström	08-744 24 91

Magi i stället för patent

smycken eller husgeråd

Ett exempel: Hos flera eskimåfolk var trollformler privategendom, och andra än ägarna fick inte använda dem. Trollformlerna användes främst för att skaffa sig jakt- och fiske-lycka. Om en trollformel såldes, måste säljaren lova att själv sluta använda den.

Förhållandena var likartade hos många andra naturfolk. Denna äganderätt till magiska ritualer var i själva verket den närmaste motsvarigheten i dessa samhällen till den s k intellektuella egendomen i våra samhällen (patent och upphovsrätt).

Suchman menar också att magin till stor del spelar en roll i dessa samhällen som påminner och patentens och upphovsrätternas roll i moderna industrisamhällen. Som bekant är det tämligen lätt att plagiera texter, bilder och dataprogram. Det var minst lika lätt att plagiera jaktställen, odlingsmetoder, medicinalväx-

ter och andra framsteg i samhällen med enklare teknologi. Den som ville dra personlig nytta av en idé eller upptäckt måste därför finna ett sätt att skydda sig mot imitatörer. Det är här magin kommer in.

Som exempel föreslår Suchman att vi tänker oss att en odlare blir varse att majsskörden förbättras om hon "planterar" en liten fisk bredvid varje majs-korn. (Denna teknik har verkligen förekommit bland Nordamerikas indianer, men man vet inte hur den uppkom.) Det skulle inte vara någon konst för de andra odlarna att göra likadant. Vill den som gjorde upptäckten ha ersättning för sin idé kan hon ta hjälp av magin. Hon deklarerar att fisken får sin kraft av en talisman som hon ensam äger. De andra måste då ersätta henne för att de använ-

der talismanen.

Magin blir på detta sätt ett maktinstrument, dels för enskilda individer, dels för shaman-sällskap och andra grupper som kollektivt äger trollformler och ceremonier. Magin omgärdas ofta med stränga föreskrifter om de olyckor som kan drabba dem som försöker använda den utan att vara behörig. Folkloren innehåller allehanda "sedelärande" historier om de olyckor som drabbat dem som försökt använda magiska medel som de saknat behörighet för.

Tron på magi upprätthålls också på andra sätt, av vilka Suchman särskilt nämner hallucinogena droger. Drogframkallade hallucinationer uppfattas ofta som övernaturliga upplevelser. Genom att låta befolkningen få del av sådana upplevelser stärker shaman-sällskapen deras tro på magins makt, och därmed också deras respekt för de monopol som magin är förknippad med.

I likhet med patent belönar magin dem som gör uppfinningar och upptäckter. Magin har dock en avsevärd nackdel i jämförelse med patent: Den förhindrar insikter om de verkliga sambanden i naturen. Därigenom försvårar den också nya upptäckter och uppfinningar.

Suchman jämför i detta avseende det magiska systemet med det moderna systemet med företagshemligheter. Båda dessa system uppmuntrar uppfinnare att undanhålla väsentlig teknisk information, och rentav att sprida felaktig information. Som medel att uppmuntra uppfinnande är de därför underlägsna patentsystemet.

Till detta kan läggas ytterligare en nackdel hos det magiska systemet: Det är ett oerhört effektivt medel att bygga upp hierarkier. På detta finns många exempel, tyvärr inte bara hos naturfolken.

SOH

Magins roll i naturfolkens samhällen är sedan länge ett kärt ämne för antropologer. För några år sedan publicerade Mark C Suchman, doktorand i sociologi vid Stanforduniversitetet, en artikel som gav ett delvis nytt perspektiv på denna gamla fråga. (Mark C Suchman, "Invention and Ritual: Notes on the Interrelation of Magic and Intellectual Property in Pre-literate Societies", *Columbia Law Review* 89:1264-1294, 1989.)

Suchmans utgångspunkt är att magi hos naturfolken till mycket stor del är enskild egendom. Vem som helst får inte använda en trollformel, utan endast den rättmätige ägaren. Hos många naturfolk har rätten att använda en trollformel eller en ritual gått att köpa och sälja ungefär som man kunde köpa och sälja

Kolla aldrig en bra historia!

Spökerier, slagrutegubbar och annan vidskepelse är tacksamma ämnen att ta upp när man vill anlägga en "folklig" touch på en tidning eller ett TV-program. Sunt bondförnuft är ute. Det är alldeles för pråkigt i en tid som präglas av allt häftigare, läckrare, mer provocerande och högljudda tongångar. Eftertanke, kritik och skepsis förstör tempot. Folk kan ju tröttna.

TV3s satsning på det övernaturliga har uppvisat alla symptom på en genre som mer och mer lämnar journalistikens ideal och blir till underhållning, där allt är tillåtet. Förstör inte en bra historia med att kolla upp om den är sann. Och låt inte de torra och tråkiga vetenskapsmännen förstöra nöjet för den som vill tro. För vad hade hänt om redaktionen hade haft med sig en geolog eller geofysiker ut till Bosön, när jordstrålningsfenomenet skulle bevisas? Hade försökspersonerna då gått efter spikraka Currylinjer, eller hade tolkningen av resultatet möjligen varit en annan?

I TV2s Svar Direkt tas olika tokerier ibland upp till diskussion. Här finns däremot ofta representanter från både troende och skeptiskt håll med, och ibland blir diskussionerna ganska bra, trots det nästan orimligt uppskrivade tempot. Ett exempel på inslag som fungerade var debatten om håravfall och floran av mirakelmedel mot dito, tidigare i höstas.

Jordstrålning och spökerier

En Folkvettläsare i Närke har skickat oss två pressklipp, där försöken att vara "folklig" i själva verket vittnar om en underskattning av läsarnas förnuft. "Sme-Bertil varnar: Sängkläder innehåller kraftfält" är rubriken på den ena artikeln ur Nerikes Allehanda. Sme-Bertil Karlsson kan nämligen avslöja farlig jordstrålning med en stoppnål som häng-

Sme-Bertil i Lerbäck varnar för farliga sängkläder (Nerikes Allehanda).

er i en tråd. Det har han demonstrerat både i TV3 hos Aschberg, i radioprogram och i "otaliga" intervjuer i olika tidningar. Sen kan han avskärma strålningen med hjälp av koppartråd. Hans senaste upptäckt är att många moderna sängkläder är rena strålningsfälten. "Inte undra på sedan att äktenskapet spricker", säger Bertil.

I artikeln nämns att Sme-Bertil också protesterat mot Askersunds kommuns planer att bebygga ett område i Åsbro som ligger under en stor kraftledning. Jag tycker att en fara med den här typen av artiklar blir tydlig. För hur ska den som inte är kunnig på området skilja mellan vad som är folktro ("jordstrålning") och vad som är etablerad kunskap (riskerna med elektromagnetiska fält)?

Det finns saker som bara några få kan se, och de blir ofta mistrodda. Detta slås fast i Nerikes Allehanda i maj 1993. I artikeln porträtteras mediet Christina Rydholm, som ser vålnader av döda människor på vinden på Örebro slott. För henne är andar och människor från andra sidan lika verkliga som du och jag. Och varför skulle Christina ljuga? frågar sig artikelförfattaren.

Men det finns naturligtvis ett tredje alternativ, vilket sällan kommer fram i sådana här artiklar. Christina upplever

att hon ser saker, med det är **inre** upplevelser hon erfar. I en intervju med religionspsykologen Antoon Geels, som jag själv gjorde i somras för radions Vrantandets värld, tolkas just uppenbarelsen på detta sätt. Inre upplevelser av möten, med t ex Jesus eller Jungfru Maria, som ofta kan ha en oerhörd intensitet och betydelse för den som upplever visionen. Ibland till och med livsavgörande. Att påstå att dessa människor ljuger, när de berättar om sina möten blir därför inte relevant. Det talar sanning, men de berättar om sina inre upplevelser (som de oftast själva tolkar som yttre, "verkliga").

Cirklar i Sverige

"När den enorma kraft som finns i jordpulsenergin förstärks av en 'urladdning' från fornlämningarna kan en sådan här ring bildas i ett sädesfält."

Så kommenterar amatörforskaren Börje Ekbladh i Borås den 16 meter stora cirkeln som dök upp i en rågåker utanför Halmstad i somras. Artikeln publicerades i Göteborgsposten den 30 juli. Slagrutan gav kraftigt utslag, och Börje Ekbladh hoppades på fler urladdningar vid

nästa fullmåne. Att det ena fornminnet som styrt in energierna i själva verket låg 7 kilometer bort kom aldrig fram. Detta trots att Börje Ekbladh blev rikskändis när han deltog, och tilläts ta över, Nattkafé (den 29 juli) från Göteborg över vilket programledaren Britt-Marie Mattson helt tappade greppet, skriver Clas Svahn i en ledare i tidningen UFO-Aktuellt. "Ekbladh hittade raskt ett mönster i studion och drev sedan hela tiden tesen att det var naturens osynliga krafter som hade skapat alla cirkelarna. Mattson tappade hakan", skriver Clas Svahn.

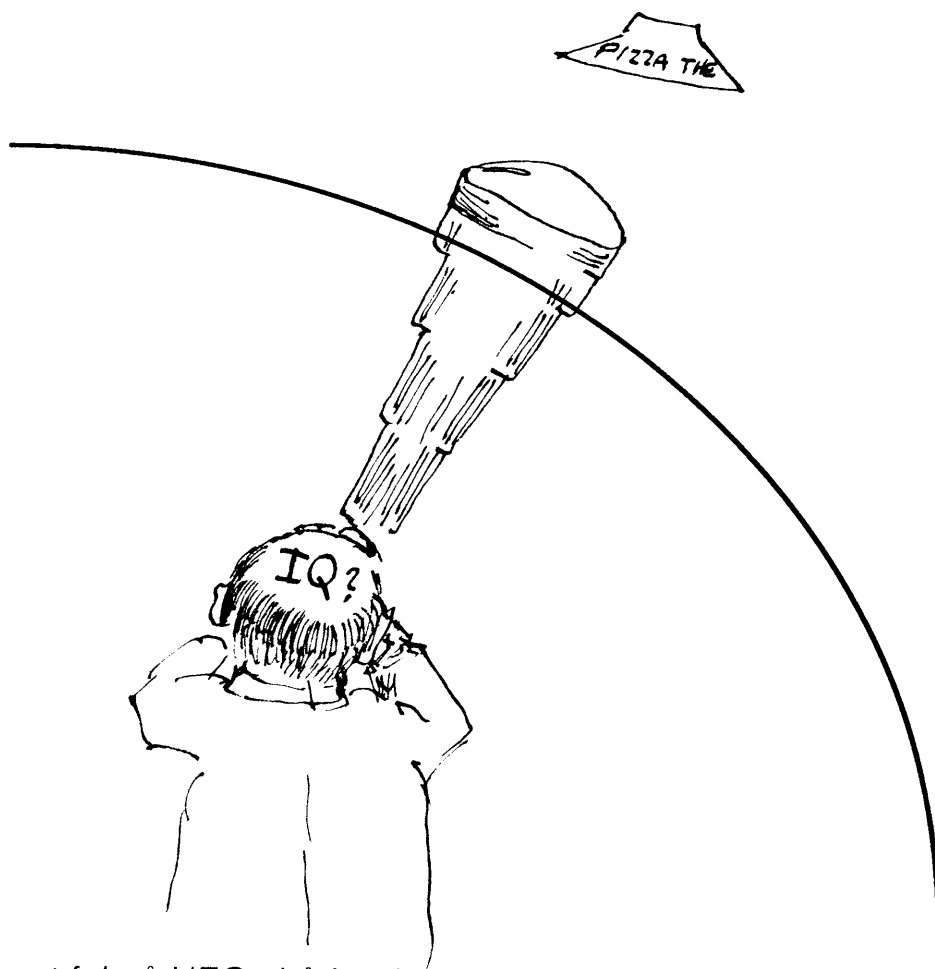
Dagen efter artikeln i GP citeras i samma tidning Erik Witalis, forskare vid FOA, som säger att det troligen handlar om spåren efter en klotblix: "Jag tror att de ursprungliga koncentriska cirkelarna har varit äkta", säger Witalis till GP, "men att det finns väldigt mycket bluff och bedrägeri i branschen."

Witalis teori om klotblixar (virvlar av joniserad luft) som en tänkbar orsak till de enklaste cirkelarna har tidigare beskrivits i Folkvett (3-4 1991).

UFO-Aktuellt har gjort en ambitiös genomgång av alla elva cirkelformationer som bildats i svenska sädesfält i sommar. Cirkelarna visas på bild och i flera fall avslöjas bluffmakare.

En 18-åring som tillsammans med en kamrat på mindre än två nattliga timmar skapade ett 40 meter stort sk piktogram är själv häpen över reaktionerna. "Det verkade som om folk ville bli lurade", säger han.

UFO-Aktuellts Clas Svahn skriver: Det finns all anledning att hålla huvudet kallt när det gäller cirkelformationerna. Den troligaste förklaringen är att nästan alla är gjorda av människor - för att lura andra människor. Kanske är ett fåtal orsakade av någon form av naturfenomen, men efter sommarens skörd är jag inte längre beredd att slå vad om ens detta.

Inget fel på UFO-skådare!

"Det är inget fel i huvudet på människor som ser flygande tefat eller varelser från yttre rymden (eller måste inte vara det). Den slutsatsen drar ett forskarlag vid Carlton-universitetet efter att ha gjort jämförande test på 49 personer som skådat så kallade UFO:s och 127 som inte gjort det." Resultaten publiceras i Journal of Abnormal Psychology (1 nov) och refereras i Svenska Dagbladet den 27 november.

Forskarna har mätt intelligens, mental stabilitet, benägenhet för fantasi och förutsättningar att bli hypnotiserade. Vad gäller fantasifullheten hade UFO-vittnena till och med lägre värden än kontrollgruppen.

"Enligt psykologen Elizabeth Loftus, som arbetar vid Washington-universitetet, handlar det om fenomenet att minnen kan förvrängas av önskningar och tankar. UFO-upplevelserna är i det avseendet bara lite mera extrema", (Science 12 nov, citerad i SvD).

Den i och för sig intressanta notisen aktualiserar terminologiproblemet UFO - flygande tefat. Den som sett ett UFO har sett något han *inte kan identifiera* (UFO=oidentifierat flygande objekt). Det behöver man väl knappast bli betraktad som tok eller fantasifull för att göra? Den som däremot hävdar att han har sett ett flygande tefat får nog vara beredd på en viss misstro. Kanske har han med fantasins hjälp konstruerat en farkost av ett stjärnfall, eller kanske har han haft en inre upplevelse, som verkat lika sann som om den hade varit på riktigt.

Anna Schytt

Bantningskur

Skeptikerna i Texas har detaljgranskat en ny stjärna på bantningshimlen, Susan Powter, som tjänar cirka 70 miljoner dollar om året på bantningsprodukter. Hon uppger sig tidigare ha vägt cirka 120 kilo och ha varit oförmögen att gå i trappor – ända tills hon kom på sin egen fantastiska bantningsmetod.

Efterforskningar tyder dock på att hon vid den tidpunkt då hon uppgav sig ha varit otympligt fet i själva verket såg alldeles normal ut (och försörjde sig som nakendansös och aerobics-instruktör). Av större intresse är innehållet i hennes kostråd. Dessa är betydligt mindre galna än många andra bantningsprofeters. Hon förordar regelbunden motion och en diet med minskat fettintag men utan extremt minskat kaloriintag.

Hennes rekommendationer om fettintaget är dock alltför extrema. Bl a innebär hennes program att man inte alls (alltså inte ens i måttliga mängder) ska äta födoämnen där mer än 20% av energiinnehållet kommer från fett. Det utesluter t ex lättost. Enligt dietisten Neva H Cochran finns det risk att den som följer Powters diet inte får ett tillräckligt allsidigt intag av proteiner, vitaminer och mineraler.

(North Texas Skeptic, november 1993)

Terapeutisk beröring

Skeptikerna i Colorado, USA, har engagerat sig hårt i frågan om den vetenskapliga kvaliteten i sjuksköterskeutbildningen. Delstatens Board of Nursing, som bl a svarar för denna utbildning, har godtagit kurser i "Therapeutic Touch", dvs handpåläggning, som led i sjuksköterskors vidareutbildning. En av skeptikerna anmälde sig till kursen och fick lära sig hur man skulle mobilisera och koncentrera "energi" med alihanda handrörelser.

Skeptikerna lade fram sina argument i en mycket väl genomarbetad presentation för Board of Nursing. Trots detta beslutade kommittén att fortsätta med sitt stöd till handpåläggningen. I ett brev till skeptikerna skrev kommittén:

"Styrelsen erkänner och uppskattar skeptikernas synpunkt att styrelsen ska förlita sig på vetenskap och enbart på vetenskap och den vetenskapliga metoden som kriterium för att bedöma föreslagna terapier och tekniker'. Tyvärr kommer nya behandlingar och metoder inte med i förväg utarbetade vetenskapliga motiveringar och forskning. Behandlingen måste utföras för att dess effekt ska kunna mätas. För att behandlingen ska kunna utföras måste människor lära sig att utföra den. Därför godkänner styrelsen Therapeutic Touch som ett acceptabelt kursinnehåll för fortgående undervisning."

Principen är alltså: Först lär man ut en ny metod och påstår att den fungerar, sedan när den blivit spridd ska man i efterhand undersöka om den fungerar eller inte.

(Rocky Mountain Skeptic, mars-april och juli-augusti 1993.)

Fotspår i klippan

Glen Rose i Texas är en berömd plats inom kreationismen. Det är där som man, i avlagringar efter floden Paluxy River, anser sig ha funnit fotspår av människor och dinosaurier sida vid sida. Detta har förts fram som bevis för att den moderna geologin har misstagit sig, och att jätteödlorna levde tillsammans med människorna före syndafloden.

Historien har sin upprinnelse i en artikel från 1950 i en av sjundedagsadventisternas tidningar, men den blev berömd först med boken *The Genesis Flood* av JC Witcomb och HM Morris år 1961. Den boken var en av den moderna kreationismens utgångspunkter. Där framställdes spåren vid Paluxy River som

ett viktigt bevismaterial.

Geologer har sedan länge vetat att dinosauriespåren i Glen Rose är äkta och människospåren falska. En del av de senare är väderskadade fotspår av andra varelser än människor, medan andra helt enkelt är dithuggna av förfalskare.

På senare år har kreationisterna börjat ta intryck av den geologiska bevisningen. Det mäktiga Institute for Creation Research (ICR) tog för några år sedan avstånd från Paluxy River-spåren (men naturligtvis inte från uppfattningen att människor och dinosaurier har levt sida vid sida). Enskilda kreationister driver dock saken vidare.

En kreationist vid namn Carl Baugh har köpt land invid Glen Rose och startat ett museum där besökarna kan få se 57 "människa" fotavtryck från samma lager som dinosauriespåren. Tro det den som vill.

(National Capital Area Skeptical Eye 7(2), 1993)

SOH

Finska skeptiker

De finländska skeptikerna ger ut en tidskrift, *Skeptikko*, som FOLKVEJT följer genom de engelska sammanfattningar som återfinns i varje nummer. I nr 2/93 behandlar man bl a en ny finsk lagstiftning om homeopatiska och andra sk alternativa mediciner. Lagstiftningen verkar att påminna starkt om den svenska, och innebär bl a att dessa medel inte underställs de krav om säkerhet och påvisad effekt som gäller för vanliga läkemedel.

I nr 3/93 refererar *Skeptikko* en opinionsundersökning som visar att ungefär var tredje finländare tror på UFO och nästan lika många på helbräddagörelse. Var fjärde finländare tror på reinkarnation och var tionde på spöken.

Medlemsmöten

Under sistlidna november månad arrangerade Vetenskap och Folkbildning flera intressanta möten: James Randi i Jönköping den 11 november och Stockholm den 13 november, Per Molander den 4 november på Fysikum i Stockholm. Om James Randis framträdande berättas på annan plats i detta nummer.

Per Molander, sekreterare i den så kallade Lindbeck-kommissionen, talade om "Ekonomi som vetenskap och beslutshjälpmedel". Ekonomisk teori är ju inte enbart deskriptiv utan används i stor utsträckning som beslutshjälpmedel. Per Molander hade valt att belysa den ekonomiska teorins "vetenskaplighet" utifrån dels några beteendemässiga komplikationer, dels ett antal centrala normativa begrepp.

Beträffande de förstnämnda konstaterades att en rad av den ekonomiska teoribildningens beteendeantaganden gör den påtagligt värderingsmängd. Det är därtill svårt att skaffa tillförlitliga "grunddata" om de ekonomiska aktörerna — hushåll, företag och organisationer. Man är dessutom hänvisad till relativt korta tidsserier med få data. Experiment är sällsynta och det ställer sig oftast svårt att isolera effekterna av var och en av de många förklaringsfaktorerna. Den ekonomiska teorins "objekt" är tänkande och — inte minst — spelande aktörer.

Den normativa nationalekonomin innehåller åtminstone *en* oomtvistad del: frihandelsteorin, som visar att alla tjänar på frihandelssystem, utan skyddstullar och andra handelshinder. Välfärdsteorin ger inte samma klara besked för plågade beslutsfattare, bl a därför att det inte är möjligt att göra interpersonella jämförelser på ett godtagbart sätt.

Per Molander gick sedan kort igenom de för ekonomisk teori så centrala begreppen rationalitet respektive jämvikt och pekade på flera orsaker till välbekanta marknadsmisslyckanden — externa effekter, ojämn information, avtagande skalfördelar gäller ej på lång sikt, oregelbundna konjunkturcykler.

Sammanfattningsvis konstaterade han att den deskriptiva teorin fungerar bäst vid små systemförändringar, där nytto- och vinstmaximering kan förutsättas vara naturliga inslag. Den normativa fungerar bäst vid övergripande mått på välfärd. Den är klart mindre operativt användbar.

Dikussionen vid eftersitsens obligatoriska öl och macka var livlig.

Planetarium ifrågasatt

Ortodoxa rabbiner i Jerusalem har gått till angrepp mot Israels planetarium. Enligt rabbinerna skapades universum för 5753 år sedan. Planetariet har två slags visningar. På de allmänna visningarna säger man att universum kom till för ca 15 miljarder år sedan, och på visningarna för religiös publik att det skedde "för länge sedan". Inte ens den sistnämnda formuleringen räckte för rabbinerna.

(BASIS november 1993)

Nya teorier om Turin-svepduken

Entusiasmen för den sk Jesu svepduk i Turin minskade avsevärt för några år sedan, när en C-14-datering visat att tyget kom till många hundra år efter Jesu död. Men nu är svepduksanhängarna på marsch igen.

Det framgår bl a i det första numret (nr 1, 1993) av *aura-z*, en engelskspråkig tidskrift om "ufologiska och paranormala fenomen" som ges ut i Ryssland. Där framträder fil dr Tamila Reshetnikova med en ny teori om svepduken:

"Faktum är att jag har en del bevis för att en person kan påverka materians ord-

ning på atomkärnenivå med sin organisms energifält, och därigenom framkalla transmutation av kemiska grundämnen i olika föremål.

Så jag antog att den energi som avgavs från Jesu Kristi kropp orsakade att de atomer av kol, syre och väte som tyget bestod av transmuterade till atomer av andra grundämnen med gulfärgade joner...

Jag var från början säker på att alla försök att bestämma tygets ålder genom datering med radioaktivt kol var dömda att misslyckas. Min övertygelse var baserad på Remi Chauvins upptäckt att människor kan ändra den radioaktiva klyvningens hastighet med tankekraft, dvs med psi-energi...

Det var därför jag gladdes när jag fick se resultaten av den biofysiska undersökning som visade att svepningen skulle vara alltför ung. Sceptikerna förstod det inte, men från mina utgångspunkter bevisade detta dess äkthet..."

Reshetnikova refererar också med gillande en teori av Olga Asaulyak om att svepningens uppmätta ålder kommer att samvariera med den kristna kalenderns högtider.

"Det antas att svepningens ålder kan ändras beroende på människornas tro eftersom den kristna trons energifält överför energi till tyget och därigenom håller det intakt.

O. Asaulyak föreslår att vetenskapsmännen ska bestämma svepningens ålder före fastan och sedan före och efter påsken för att se om den blir yngre när människornas tro ökar för att nå sin höjdpunkt på påsksöndagen...

Om man bortom tvivel kan bevisa detta inflytande av människornas tro på Jesu svepningens ålder, skulle det vara omöjligt att överskatta betydelsen av denna upptäckt för den moderna civilisationen och för mänsklighetens andliga upplysning."

En intressantare fråga är måhända om det är möjligt att överskatta sannolikheten att denna teori är felaktig.

Ödestro besannas

Enligt kinesisk folketro står hälsan under astrologiskt inflytande, och födelseåret spelar en stor roll. Hjärtssjukdomar anses vara särskilt farliga för dem som är födda under ett "eldår" (år som slutar på någon av siffrorna 6 eller 7 i västerländsk tideräkning), cancer drabbar särskilt dem som är födda under ett "jordår", lungsjukdomar dem som är födda under ett "metallår", etc.

Den amerikanske sociologen David Phillips har jämfört dödligheten i olika sjukdomar hos personer i Kalifornien med kinesisk och europeisk härkomst. Han fann att folktron fungerade som självuppfyllande profetior. Sjuka kineser vars födelseår gav dem en dålig "prognos" för sjukdomen dog i genomsnitt tidigare än landsmän med "bättre" födelseår för sjukdomen. Skillnaden var för vissa sjukdomar mycket stor. Traditionsbundna kinesiska kvinnor med luftvägssjukdomar som astma, bronkit och emfysem dog i genomsnitt åtta år tidigare om de var födda ett metallår än om de var födda under något annat år.

Självfallet fanns ingen sådan skillnad inte för kontrollgruppen, som bestod av människor av europeisk härkomst. Resultaten tyder alltså på att negativa profetior försämrar prognosen vid allvarliga sjukdomar, av allt att döma huvudsakligen genom psykosomatiska mekanismer.

(Lancet 6/11 1993, enligt referat i SvD 14/11 1993)

SOH

Efedrinpreparat stoppas

I slutet av september stoppade livsmedelsverket alla icke receptbelagda preparat som innehåller efedrin. Efedrin har bl a uppiggande effekt, och har kommit att användas som dopingpreparat.

Eftersom det finns en kinesisk medicinalväxt (Ma Huang) som innehåller efedrin har ämnet gått att köpa som

naturmedel. Sådana medel har under en tid sålts både i hälsokostbutiker och på gym.

Livsmedelsverket motiverade sitt beslut med att efedrin är vanebildande och har allvarliga biverkningar.

Expressen intervjuade en 13-åring i Göteborg som tillhörde ett gäng som använde efedrinpreparat från hälsokostaffärer när de inte fick tag i sprit eller andra droger. "Det har lika bra effekt som de andra droger vi använder", berättade han. Han och hans kamrater tog hela förpackningar på en gång för att få tillräcklig effekt. Vid dessa doser finns risk för livshotande komplikationer, bl a njursvikt.

(GP och Expressen 30/9 1993)

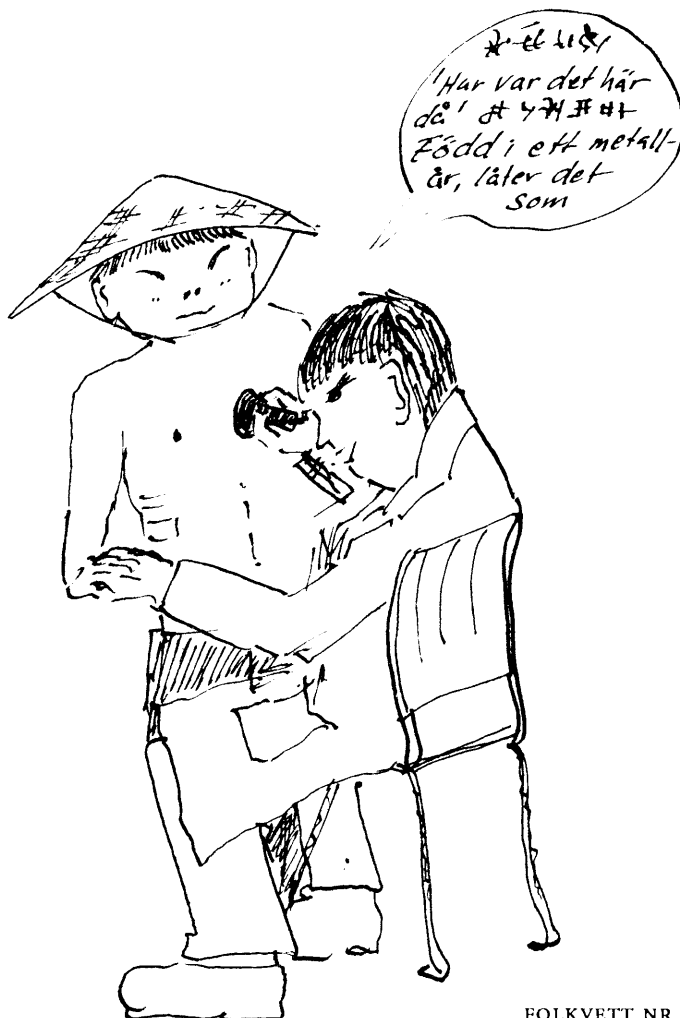
SOH

Kall fusion

Påsen 1989 trädde två amerikanska kemister fram inför världspresen och påstod att de hade funnit en fantastisk ny energikälla: fusion vid vanlig rumstemperatur. Detta väckte ett enormt uppseende, men fortfarande finns inga bevis för att kall fusion kan fås att fungera.

Svenska fysikersamfundets årsbok *Kosmos* för år 1993 innehåller en artikel av Klas Malmqvist som summerar forskningsläget om kall fusion. Malmqvist redovisar de märkliga skeendena kring experimenten med kall fusion. Han förklarar också de vetenskapliga skälen till att fysiker i allmänhet är skeptiska till fenomenet.

SOH

World Light Center

Den mest uppmärksammade sekten i svenska massmedia de senaste månaderna har varit World Light Center, som har slagit sig ned i Konga i Småland. Sektens ledare är en 65-årig kvinna som anser sig ha direktkontakt med Gud och som påstår sig kunna bota allehanda svåra sjukdomar med healing. Flera barn som vistas hos sekten tillsammans med sina föräldrar har omhändertagits av de sociala myndigheterna på grund av fysisk och psykisk misshandel (bl a har barn tvingats att äta upp sina egna spyor). Polisutredning pågår.

(iDAG 12 oktober 1993)

Satanister i Norge

Efter några fall av skadegörelse på kyrkans egendom, där satanistiska symboler förekom, har den norske biskopen Per Lønning (Björgvins stift) sagt till pressen att det kan bli aktuellt för kyrkan att skaffa sig en exorcist för att hantera problemet. Religionsforskaren Erik Gustav Karlsaune vid Trondheims universitet gick till motangrepp, och menade att detta var ett återfall till medeltida tänkande och "det dummaste kyrkan kan göra".

(NIVFO-bulletinen 1, 1993)

Scientologernas imperium

Scientologerna hävdar ofta att Narconon, deras organisation för drogavvänjning, inte har något med scientologikyrkan att göra. Därför är det intressant att notera att scientologikyrkans egen bok *What is scientology?* (1993) tar upp bl a följande organisationer som scientologiska: Freedom Magazine, Kommittén för mänskliga rättigheter, Criminon, Narconon.

En annan scientologiorganisation är "Riksförbundet för ett Drogfritt Sverige".

Samarbete mellan sekter

Vad har Jehovas vittnen, scientologer, Guds Barn och Moonies gemensamt? Tydligt tillräckligt mycket för att samarbeta. I Strasbourg har dessa och några andra sekter bildat en gemensam lobbyorganisation att påverka Europaparlamentet.

(Fri-brevet nr 2, 1993)

Teosofins skräckskola

Teosofin, det sena 1800-talets motsvarighet till New Age, har i allmänhet framstått som en mera tolerant rörelse än de flesta av de moderna sekterna. I iDAG (18 augusti 1993) avslöjade emellertid Lena Kronberg en skrämmande interiör från teosofin på 1910-talet.

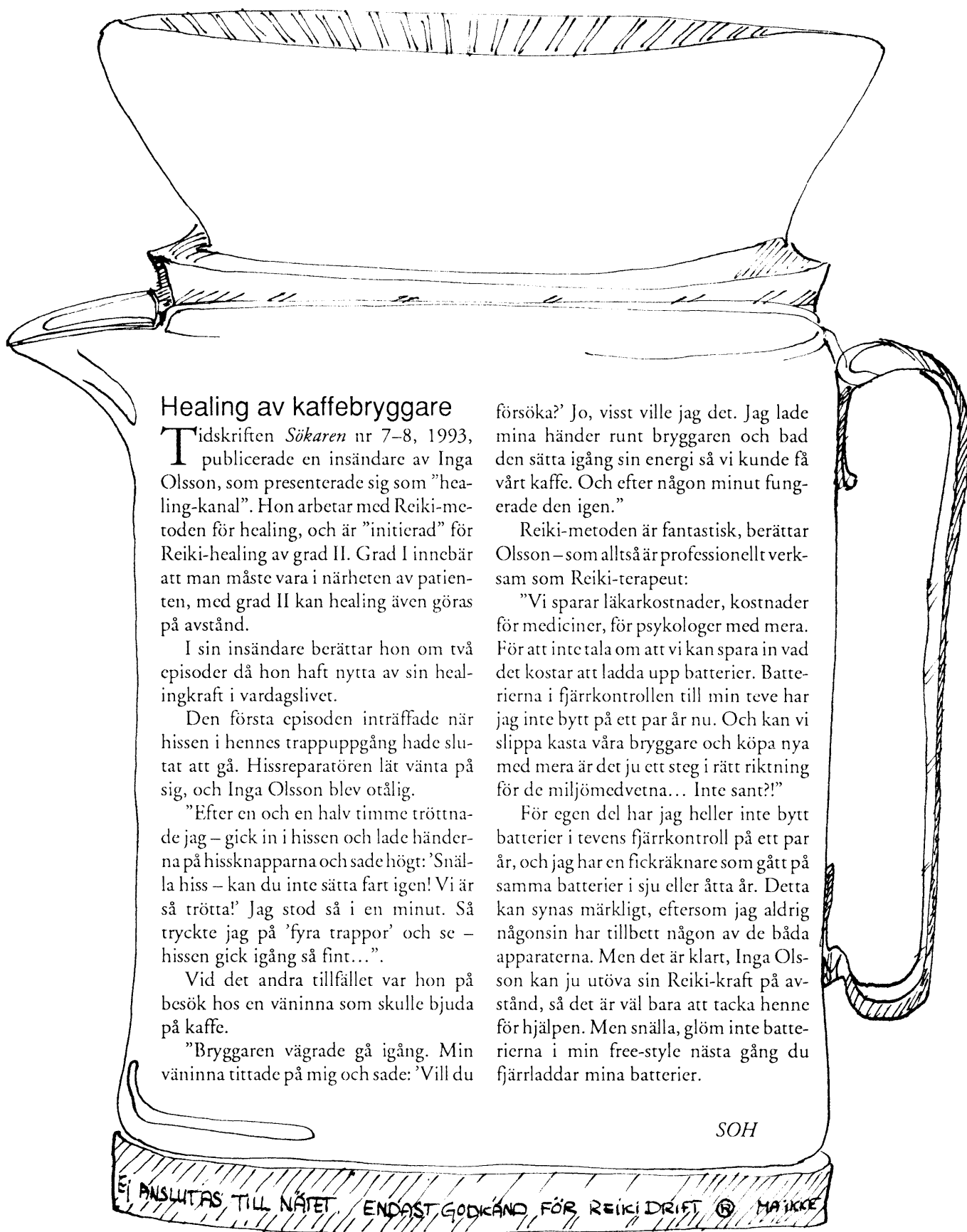
Hennes morfar Staffan Kronberg hörde till de barn som av sina föräldrar skickades till teosofernas skola vid Point Loma i Kalifornien. Ett dussintal barn i åldern fyra till tio år skickades dit från Sverige av sina föräldrar, som ville ge dem en uppfostran i teosofisk anda. Med hjälp av dels morfaderns noggranna dagböcker, dels intervjuer med överlevande vittnen har Lena Kronberg kunnat dokumentera teosofiskolans uppfostringsmetoder.

Disciplinen var järnhård, och barnen fick bära kläder i olika färg som visade om de varit duktiga eller olydiga. På natten rycktes täckena bort från sängarna, och de pojkar som hade nattstånd straffades för detta och fick bära kläder i avvikande färg. Misstänkta onanister försågs med tvångströja. Även sängvätare straffades, bl a med att inte få någon mat. Sjuka barn undanhölls sjukvård, och fick i stället homeopatiska mediciner.

Om allt detta hölls föräldrarna okunniga. Det ingick i skolans principer att barnen under sina tio år på skolan inte skulle träffa sina föräldrar, och deras brev hem blev censurerade.

Likheterna med moderna sektrörelser är blott alltför uppenbara.

SOH

Healing av kaffebyggare

Tidskriften *Sökaren* nr 7-8, 1993, publicerade en insändare av Inga Olsson, som presenterade sig som "healing-kanal". Hon arbetar med Reiki-metoden för healing, och är "initierad" för Reiki-healing av grad II. Grad I innebär att man måste vara i närheten av patienten, med grad II kan healing även göras på avstånd.

I sin insändare berättar hon om två episoder då hon haft nytta av sin healingkraft i vardagslivet.

Den första episoden inträffade när hissen i hennes trappuppgång hade slutat att gå. Hissreparatören lät vänta på sig, och Inga Olsson blev otålig.

"Efter en och en halv timme tröttnade jag – gick in i hissen och lade händerna på hissknapparna och sade högt: 'Snälla hiss – kan du inte sätta fart igen! Vi är så trötta!' Jag stod så i en minut. Så tryckte jag på 'fyra trappor' och se – hissen gick igång så fint...".

Vid det andra tillfället var hon på besök hos en väninna som skulle bjuda på kaffe.

"Bryggaren vägrade gå igång. Min väninna tittade på mig och sade: 'Vill du

försöka?' Jo, visst ville jag det. Jag lade mina händer runt bryggaren och bad den sätta igång sin energi så vi kunde få vårt kaffe. Och efter någon minut fungerade den igen."

Reiki-metoden är fantastisk, berättar Olsson – som alltså är professionellt verksam som Reiki-terapeut:

"Vi sparar läkarkostnader, kostnader för mediciner, för psykologer med mera. För att inte tala om att vi kan spara in vad det kostar att ladda upp batterier. Batterierna i fjärrkontrollen till min teve har jag inte bytt på ett par år nu. Och kan vi slippa kasta våra bryggare och köpa nya med mera är det ju ett steg i rätt riktning för de miljömedvetna... Inte sant?!"

För egen del har jag heller inte bytt batterier i tevens fjärrkontroll på ett par år, och jag har en fickräknare som gått på samma batterier i sju eller åtta år. Detta kan synas märkligt, eftersom jag aldrig någonsin har tillbett någon av de båda apparaterna. Men det är klart, Inga Olsson kan ju utöva sin Reiki-kraft på avstånd, så det är väl bara att tacka henne för hjälpen. Men snälla, glöm inte batterierna i min free-style nästa gång du fjärladdar mina batterier.

SOH

EJ ANSLUTAS TILL NÄTET. ENDAST GODKÄND FÖR REIKI DRIFT. ® MÅKKE